

sterk opliepen, een verzoek tot schatting van het meubilair in te dienen.³²⁾ Daarbij was het een koud kunstje de genode schatters om de tuin te leiden door het tijdelijk laten verdwijnen van allerlei waardevolle spullen. Waarschijnlijk kwamen dergelijke frauduleuze praktijken in Rotterdam minder voor, want het bedrog leverde weinig op. Ook kan worden vermoed dat het bedrag voor het huisraad, dat in de Rotterdamse kohieren vermeld staat, dichter in de buurt kwam van de feitelijke waarde dan in Amsterdam, waar de invloed van een prijzig huisraad op de aanslag zo groot was dat de belastingplichtigen zich in vele bochten wongen om het bedrag voor meubilair zo laag mogelijk te houden.

De perfecte combinatie?

De plaatselijke directe belasting zou nog lang worden geheven. Weliswaar veranderde de grondslag in 1892 ingrijpend, maar daar stond tegenover dat zij tot 1922 bleef bestaan. Door deze lange looptijd en de eerder gesignaleerde problemen met de aansluiting in de personele belasting rond het jaar 1887 (bij het gebruik van de 'Opgaven') of het vroege einde ervan (bij het gebruik van de kohieren in 1892), zou een combinatie van de personele belasting en de plaatselijke directe belasting een goede reeks scheppen voor het longitudinaal onderzoek naar de welvaart van de Rotterdammers na het midden van de negentiende eeuw.

De cesuur in de personele belasting, waarover ik reeds eerder schreef in verband met De Vries' poging tot koppeling, kan duidelijk in de 'Opgaven' worden waargenomen.³³⁾ Bijvoorbeeld wanneer de gegevens uit mijn steekproef van Rotterdamse gezinshoofden uit het jaar 1880 worden ondergebracht in de stratificaties van De Vries voor de jaren 1880, 1884, 1887 en 1892. Hierbij moet ik er direct op wijzen dat er een kans is dat de opvallende cesuur in de jaren na 1887 veroorzaakt wordt door de gebreken van de steekproef. De steekproef was immers uitsluitend representatief en betrouwbaar voor het jaar 1880 en verloor deze kwaliteiten meer en meer naar gelang een jaar verder verwijderd lag van het uitgangsjaar. Dit kwam omdat het aantal Rotterdamse gezinshoofden in de steekproef in de loop der jaren afnam, doordat sommigen stierven en anderen uit de stad vertrokken.

Na 1880 verliep deze afname gestaag, doch geleidelijk. Daarom is het onwaarschijnlijk dat de successievelijke dood van gezinshoofden of het toenemend aantal Rotterdammers dat naar elders